

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد همه سر به سر تن به کشتن دهیم
بدین بوم و بر زنده یک تن مباد از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Ideological

مسائل ایدئولوژیک

الحاج داکتر امین الدین « سعیدی – سعید افغانی »

۲۴ اکتوبر ۲۰۱۶

بسم الله الرحمن الرحيم

بوسیدن دست در اسلام

از جمله آداب معاشرت که در دین مقدس اسلام بر آن تأکید بیشتر گردیده است ، مصافحه (دست دادن)، معانقه (یکدیگر را در آغوش کشیدن) است .

در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه وسلم آمده است : «کینه و حسد نورزید؛ پشت به هم نکنید؛ ارتباط را قطع نکنید و بندگان خدا باشید، در حالی که برادر هستید».

یکی از آداب معاشرت در زندگی ، سلام ، مصافحه ، احوالپرسی می باشد ، تعلیمات دین مقدس اسلام مصافحه و سلام دادن را یکی از نشانه های دوستی و صمیمیت می شمارد .

پیامبر اسلام محمد صلی الله علیه وسلم می فرماید :

« ما من مسلمین يلتقيان فيتصافحان إلا غفر لهما قبل أن يفترقا » (ابو داود) یعنی: «دو مسلمان با هم روبه رو نمی شوند که مصافحه نمایند، مگر قبل از این که از هم جدا شوند، گناه شان آمرزیده می شود .

قابل تذکر است که رسول الله صلی الله علیه وسلم زمانی که اصحابش را می دید با آنها مصافحه و معانقه می کرد و صحابه رضی الله عنهم نیز هنگامی که با هم ملاقات می کردند مصافحه و معانقه می نمودند .

در حدیث انس و شعبی گفته اند « كان أصحاب النبي صلى الله عليه وآله وسلم إذا تلاقوا تصافحوا، و إذا قدموا من سفرٍ تعانقوا » (اصحاب پیامبر صلی الله علیه وسلم وقتی که همدیگر را ملاقات می کردند مصافحه می نمودند و هرگاه از سفر برمی گشتند یکدیگر را به آغوش می گشیدند)

پیامبر صلی الله علیه وسلم در حدیثی فرموده « ما من مسلمین يلتقيان فيتصافحان الا تحاتت عنهما ذبونهما كما يتحات عن الشجرة ورقها » (هر گاه دو مسلمان که یک دیگر را می بینند و با هم مصافحه می کنند، گناهانشان می ریزد همان گونه که برگ درختان می ریزد) .

که برگ درختان می ریزد) .

رسم دست دادن و به خصوص رسم دست بوسی از قدیم الایام در بشریت مروج بوده و انسانها به خاطر احترام و احاباً به خاطر تملق و چاپلوسی در حین احوالپرسی دست دیگران را می بوسیدند و سرتعظیم و انحاء را به عمل می آوردند و در بسیاری از اقوام رسم به سجده رفتن در حین احوالپرسی مروج بود ، در کشور های اروپائی و دنیای غربی به خصوص در میان فامیل های شاهانه مروج است که مرده ها دست زنان را می بوسند .

قبل از آمدن دین مقدس اسلام در بین ملل مختلف نه تنها دست بوسی مروج بود بلکه به خاطر احترام از زعیم و رهبر قبیله و به خصوص ، احترام به مقام شاهان و امپراتوران پای آنان را هم می بوسیدند و طوری که از داستان های تاریخی معلوم می گردد ، در ملاقات و زیارت رهبران (سیاسی و دینی) حتی مراسم تعظیمی به شکل سجده هم به جای می آوردند.

(همین حالا در کشور پادشاهی مغرب مردم به صورت عموم دست نه تنها پادشاه بلکه برادر و طفل خورش را هم می بوسند)

با آمدن دین مقدس اسلام هانطوری که سایر رواج های غیر انسانی را که مقام انسان را زیر سوال قرار می داد ملغی و خط بطلان کشید ، دست بوسی تعبدی و به خصوص خم شدن و سجده کردن تعبدی به انسان را ملغی و ممنوع قرار داد.

دست بوسیدن در اسلام :

در مورد بوسیدن دست در حین احوالپرسی در بین علمای اسلامی اختلافی وجود دارد ، تعدادی از علماء به صورت مطلق دست بوسیدن غیر از والدین را جایز نمی دانند ولی اکثریت مطلق از علماء بدین باور اند که اگر بوسیدن دست تا زمانی که جهت تعبد اشخاص و یا جهت تبرک به اشخاص نباشد ، آن را امر مباح می دانند .

در روایت از حافظ ابن حجر رحمة الله آمده است که:

اگرچه امام مالک بوسیدن دست را امر نادرست می داند ولی تعدادی از علمای متأخر آن را جایز می شمارند این تعداد از علماء که بوسیدن دست را جایز می شمارند استدلال خویش را به روایت ذیل بناء نموده اند :

« در حدیثی از عمر رضي الله عنه روایت است : زمانی که : که الله تعالی توبه سه نفر بازمانده از جنگ تبوک را قبول کرد، کعب بن مالک- که یکی از آنها بود- به مسجد رفت و رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در میان یارانش نشسته بود، در این حال شخصی به نام طلحه بن عبیدالله رضي الله عنه به پیشواز کعب شتافت و با او مصافحه نموده و پذیرش توبه اش را به او تبریک گفت؛ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که شاهد این رفتار بود چیزی نگفت و أبو لبابة و کعب بن مالک و دوستانشان در هنگام توبه نمودن دست مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند.»

حکم اسلامی در مورد بوسیدن دست پدر و مادر:

همه علمای اسلامی در این مورد اتفاق رأی و متفق القول اند که :

بوسیدن دست پدر و مادر توسط فرزند جایز است بوده ، و در این حکم هیچ گونه اختلافی وجود ندارد و آن را مستحب هم می دانند، طوری که این امر از احادیث صحیحیه نیز به اثبات رسیده است .

در حدیث متبرکه آمده است که : پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هنگام ورود دخترش فاطمه رضي الله عنها از جای خویش بلند می شد و دستش را گرفته و می بوسید. و فاطمه نیز زمانی که پیامبر صلی الله علیه وسلم را می دید در مقابلش ایستاده می شد ، دست مبارک پدرش را گرفته می بوسید و این امر را صحابه و اولاد شان نیز انجام می دادند .

دست بوسی علماء و اهل فضل :

تعداد کثیری از علمای اسلامی بدین عقیده اند که بوسیدن دست اهل فضل و علم و بزرگ سالان به خاطر احترام بزرگداشت ، إکرام و اجلال از مقام علمی و روحانی شان جواز داشته و شرع اسلامی در مورد ممانعتی نمی بیند.

خداوند در قرآن کریم فرموده است: « ذلک و من یعظم شعائر الله فانها من تقوی القلوب؛ آری کسانی که شعایر خدا را بزرگ می‌شمارند کارشان نشان پرهیزکاری دل‌هایشان باشد» (سوره حج آیه ۳۲)

حکم دست بوسی در احادیث و روایات اسلامی :

۱- حدیث حضرت عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما :

امام ابوداود در کتاب السنن به روایت از حضرت ابن عمر داستانی را از بازگشت ایشان همراه تعدادی از صحابه از جنگی ، نقل می کند تا آنجا که می فرماید: سپس همگی ما دست مبارک حضرت رسول صلی الله علیه وسلم را بوسیدیم (روایت در صحاح سته)

۲- حدیث حضرت زارع رضی الله تعالی عنه :

امام ابوداود از حضرت زارع رضی الله تعالی عنه روایت می نماید که جماعتی از مسلمانان که در رأس آن شخصی به نام عبدالقیس قرار داشت غرض دیدار پیامبر صلی الله علیه وسلم به مدینه می آیند ، زمانی که هیأت وارد شهر مدینه می گردیدند ، با سرعت زیاد چون مشتاق دیدار پیامبر صلی الله علیه وسلم می باشند ، از شتر های خویش پیاده می گردیدند ، حضور پیامبر صلی الله علیه وسلم مشرف ، چون سخت مشتاق دیدار پیامبر صلی الله علیه وسلم میباشد ، دست و پای مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را گرفته می بوسند. (مؤرخین تعداد مجموعی این هیأت را ۱۴ نفر می نویسند ، می افزایند که همه اعضای این هأت ، مشرف به بوسیدن دست و پای مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم گردیده اند).

۳- حدیث صفوان بن عسال رضی الله تعالی عنه :

امام ابن ماجه از صفوان بن عسال رضی الله تعالی عنه روایت می فرماید : که روزی یک نفر یهودی به دوستش گفت : ما را نزد این پیامبر ببر. سپس هر دو خدمت رسول صلی الله علیه وسلم آمدند و درباره آیات بیّنات نه گانه ای که خداوند جلّ جلاله به حضرت موسی علی نبینا و علیه الصلاة والسلام عنایت فرمود ، پرسیدند. پس از گرفتن جواب هر دو نفر یهودی دست و پای مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند و گفتند: شهادت می دهیم که شما پیامبر خدا هستید.

امام محیی الدین نووی در کتاب الأذکار می نویسد :

ترمذی و نسائی و ابن ماجه با سندهای صحیح روایت کرده اند ، علامه مفسر سید محمود آلوسی در تفسیر روح المعانی جزء پنجم صفحه ۲۳۱ پس از آوردن حدیث فوق مرجع و مأخذ آن را اینچنین بیان می کند : همانا احمد و بیهقی و طبرانی و نسائی و ابن ماجه و ترمذی این حدیث را آورده و ترمذی میگوید : « حدیثی حسن و صحیح است» و حاکم نیشابوری می گوید : « حدیثی صحیح است برای آن وضعی نمی بینم».

فتاوی علمای اسلامی در مورد دست بوسی :

اول : حافظ ابن حجر عسقلانی :

حافظ بن حجر عسقلانی در فتح الباری جلد ۱۱ صفحه ۶۷ احادیث متعددی در مورد جواز بودن و حتی مستحب بودن بوسیدن دست علماء و صلحاء و اولیاء ، جمع آوری نموده است که به طور نمونه احادیث ذیل :

- ۱- ابولبابه و کعب بن مالک و دو دوستش دست مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند.
- ۲- ابو عبیده جراح آنگاه که از سفری برگشت دست حضرت عمر رضی الله عنه را بوسید.
- ۳- زید بن ثابت دست حضرت ابن عباس « رضی الله عنهما » را بوسید.

۴- اسامه بن شریک روایت می کند به سوی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم برخاستیم و دست مبارکش را بوسیدیم.
۵- و حدیث جابر که عمر رضی الله عنه بر خاست و دست مبارک حضرت رسول صلی الله علیه وسلم را بوسید.
۶- و حدیث بریده در قصه اعرابی و درخت آمده است که گفت: یا رسول الله! اجازه بدهید تا سرو پای شما را ببوسم.
پس آنحضرت صلی الله علیه وسلم برایش اجازه فرمود .

۷- امام بخاری در کتاب «الأدب المفرد» از روایت عبدالرحمن بن رزین می آورد که : سلمة بن الأكوع آن دستش را که با پیامبر صلی الله علیه وسلم بیعت کرده بود به ما نشان داد ، پس ما برخاستیم و دستش را بوسیدیم.
۸- و همچنین آورده است که حضرت علی کرم الله وجهه دست و پای حضرت عباس رضی الله عنه را بوسید .
۹- و روایت شده از طریق ابی مالک الاشجعی که گفت: به ابن ابی اوفی گفتیم آن دستی را که با رسول صلی الله علیه وسلم بیعت کردی بده تا ببوسم، پس دستش را بوسیدیم.

حافظ ابن حجر عسقلانی در کتاب المطالب العالیه بزوائد المسانید الثمانية در باب بوسیدن دست حدیث ۲۷۰۶ آورده است که ابن ابی عمراعدنی (متوفی به سال ۲۴۳ ه.ق) گفت: سفیان برای ما از جدعان روایت نموده که ثابت به انس رضی الله عنه گفت: ای ابا حمزه ، آیا دست تو حضرت رسول صلی الله علیه وسلم را لمس نموده ؟ گفت: بله، گفت: دستت را بده سپس انس دستش را به او داد و ثابت دست انس را بوسید.

با توجه به احادیثی که در فوق بدان اشاره نمودیم می توانیم این حکم را به دست بیاوریم که بوسیدن دست ، علماء و اهل علم نه تنها جواز داشته بلکه مستحب هم می باشد .

در کتاب المستصفی من علم الاصول تألیف حجة الاسلام امام محمد غزالی رحمه الله جزء اول صفحه ۱۳۰ آمده: اگر صحابی بگوید که در زمان پیامبر صلی الله علیه وسلم فلان کار را انجام می دادیم . پس این لفظ دلیل بر جواز آن کار است.

در جزء دوم همان کتاب صفحه ۹۴ می فرماید: می گوئیم سکوت پیامبر صلی الله علیه وسلم و عدم انکار او از فعلی که انجام آن آگاهی دارد دلیل بر جواز آن عمل است چون برای آن حضرت صلی الله علیه وسلم جایز نیست انکار کاری را که حرام است، ترك کند.

دکتر عبدالکریم زیدان در کتاب الوجیز فی أصول الفقه صفحه ۱۶۷ می گوید: سنت تقریری عبارت است از سکوت پیامبر صلی الله علیه وسلم از انکار قولی یا فعلی که در حضورش انجام شود یا در غیابش انجام شود و آن حضرت صلی الله علیه وسلم بدان آگاه باشد، پس این سکوت دلیل بر جواز فعل و اباحت آن است زیرا رسول صلی الله علیه وسلم بر باطل و منکر سکوت نمی کند.

دکتر وهبة الزحیلی در کتاب الوجیز صفحه ۳۵ آمده است که سنت تقریری عبارت است از هر آنچه پیامبر صلی الله علیه وسلم آن را صراحتاً تأیید نماید یا بعد از انجام آن در حضور حضرت صلی الله علیه وسلم آن را انکار ننماید.

دوم : فتوای امام غزالی :

امام محمد غزالی رحمه الله در کتاب مستطاب إحياء علوم الدین جلد دوم صفحه ۴۴۳ مینوسد : در بوسیدن دست کسی که عالم و فاضل دین باشد به خاطر احترام و تبرک ممانعتی وجود ندارد .

ابن عمر رضی الله عنهما گفت :

ما دست مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدیم و کعب بن مالک گفت : چون توبه من از آسمان نازل شد به خدمت پیامبر صلی الله علیه وسلم آمدم و دست وی را بوسیدم.

و همچنان در روایت آمده است که شخصی اعرابی گفت : یا رسول الله ! مرا اجازه بفرمائید که تا سر معظم و دست مبارك شما را ببوسم . و پیامبر صلی الله علیه و سلم برایش اجازه فرمود و اعرابی آن را به جای آورد. و ابو عبیده جراح، عمر بن خطاب را دید و مصافحت کرد و دست وی را ببوسید پس از يك دیگر جدا شدند و می گریستند. امام زین الدین عراقی رحمه الله که احادیث احیاء علوم الدین را از کتابهای مختلف حدیثی تخریح کرده است می گوید: حدیث اعرابی را حاکم نیشابوری از حدیث بریده روایت می کند با این تفاوت که در حدیث حاکم نیشابوری، اعرابی از پیامبر صلی الله علیه و سلم اجازه می خواهد تا دست و پای حضرت صلی الله علیه و سلم را ببوسد. حاکم می گوید حدیث صحیح الإسناد است.

سوم: فتاوی امام ابن حجر هیتمی:

امام ابن حجر هیتمی مکی در کتاب تحفة المحتاج جلد نهم صفحه ۲۸۵ می نویسد : بوسیدن دست و پای مرد صالح، عالم و فاضل سنت است و علامه شروانی در شرح تحفه المحتاج (فتح الباری شرح صحیح البخاری : ابن حجر عسقلانی) می نویسد : به طور قطع بوسیدن دست شخص صالح سنت است بلکه پایش هم .

چهارم : فتاوی خطیب شربینی :

شیخ خطیب شربینی رحمه الله در مغنی المحتاج جلد سوم صفحه ۱۶۶ و همچنین علامه سید ابوبکر شهیر به سید بکری در اعانة الطالبین شرح فتح المعین صفحه ۳۰۵ از جلد سوم می نویسد: سنت است بوسیدن دست شخصی که دارای یکی از صفات دینداری مانند: نیکوکاری یا شرف یازهد باشد و کراهیت دارد بوسیدن دست کسی که یکی از امتیازات دنیوی مانند ثروت یا قدرت یا جاه و منزلت اجتماعی برخوردار باشد.

پنجم: فتاوی امام نووی :

امام نووی رحمه الله در کتاب فتاوی خود صفحه ۵۰ در جواب سؤال کسی که می پرسد حکم بوسیدن دست دیگری چیست ؟

در جواب می فرماید: بوسیدن دست اشخاص صالح یا عالم یا فاضل مستحب است و در مقابل بوسیدن دست اشخاصی غیر از افراد فوق الذکر مکروه است و نیز در کتاب الأذکار صفحه ۳۸۱ می فرماید : هر گاه اراده شود ، دست کسی به خاطر زهد و نیکوکاری اش یا علم و شرف او و صیانتش یا هر صفتی که از امور دین محسوب می شود بوسیده شود ، کراهت ندارد بلکه مستحب است و اگر به خاطر مال و ثروت و قدرت و منزلتش در نزد مردم و یا امثال آن بوسیده شود به شدت مکروه است.

ششم: فتاوی شیخ منصور :

شیخ منصور علی ناصف در التاج الجامع للأصول می نویسد : از انواع تحیت گفتن ها بوسیدن دست و پای می باشد. بوسیدن دست برای بزرگداشت و احترام بزرگان دین جائز بلکه مستحب است زیرا که پیامبر صلی الله علیه و سلم عمل کسانی که دست و پای مبارکش را بوسیدند تأیید نمود و او هیچ گاه بر عمل باطلی مهر تأیید نمی زند.

بنابر این ، بوسیدن دست و پای جائز است و اگر مقرون به نیتی شریف و صحیح باشد مستحب است .

هفتم : فتاوی ابن حجر هیتمی:

ابن حجر هیتمی در کتاب الفتاوی الکبری الفقهیة جلد چهار صفحه ۲۴۷ می نویسد :

بوسیدن دست و پای شخص عالم و صالح و شریف النسب سنت است. سپس احادیث بسیاری را در اثبات این عقیده نقل می کند و از جمله از ابن حبان روایت می کند که کعب بن مالک رضی الله عنه فرمود: آنگاه که توبه من نازل شد به خدمت پیامبر صلی الله علیه وسلم آمدم و دست و زانوی مبارک ایشان را بوسیدم .

هشتم: فتوای شیخ ابن جبرین :

شیخ ابن جبرین طی فتوایی می نویسد: به نظر من بوسیدن دست جایز است، در صورتی که برای احترام علماء و پدر و مادر و بزرگتر ها باشد.

شیخ ابن جبرین می افزاید : اگر کسی دست پدر و مادر و یا خویشاوندان بزرگتر و اهل فضل را ببوسد این احترام گذاشتن است؛ ذلت و تعظیم به شمار نمی آید، اما بعضی از استادان خود را دیده ایم که این مطلب را نمی پذیرفتند و به آن اجازه نمی دادند؛ البته آنان از روی تواضع و فروتنی به این کار اجازه نمی دادند نه حرمت آن. (شیخ ابن جبرین فتوای شماره ۱۸۵۲ تاریخ ۱۴۲۱/۱۱/۲۰ هـ)

نهم: فتوای شیخ محمد امین کردی:

شیخ محمد امین کردی در کتاب تنویر القلوب فی معامله علام الغیوب صفحه ۱۴۲، ۱۴۱ می نویسد : بوسیدن دست شخصی به خاطر احترام و قدر و علم و زهد سنت است و اگر برای ثروت او باشد یا شخصی صاحب بدعت باشد مکروه است .

دهم : فتوای خواجه محمد حسن سرهندی :

محمد حسن سرهندی در کتاب الأصول الأربعة خویش می نویسد :

یهودیان دست و پای پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند ، بناءً اگر تقبیل دست و پای کسی به جهت تعظیم باشد جائز طوری که پیامبر صلی الله علیه وسلم آن را برای دوفتر یهود اجازه فرمود .

همچنان در کتاب تهذیب الاسماء واللغات امام نووی رحمه الله و همچنین طبقات الشافعیه علامه امام سبکی رحمه الله آمده است که : محمد بن حمدون بن رستم رحمه الله فرمود : شنیدم امام مسلم بن حجاج رحمه الله (صاحب دومین کتاب صحیح در حدیث) به خدمت امام بخاری رحمه الله رسید . و گفت : اجازه بده و بگذار تا پاهای شما را ببوسم ای استاد استادان و سرور محدثین و طبیب حدیث در ضعفهایش.

نظریات امامان چهارگانه در مورد دست بوسی :

- امام ابو حنیفه :

علامه ابن عابدین در حاشیه کتاب خود می نویسد : بوسیدن دست دانشمند و اهل علم به منظور تبرک ممانعتی ندارد.

- امام مالک :

امام مالک گفت : اگر بوسیدن دست يك مرد به خاطر نزدیک شدن به خدا ، به واسطه دین ، علم و یا شرفش باشد جایز است .

- امام شافعی :

امام نووی می گوید : بوسیدن دست مرد به خاطر زهد و صلاح و علم و شرف و دیگر امور دینی مثل این، نه تنها مکروه نیست بلکه مستحب است .

- امام حنبل :

علامه اسفرائینی حنبلی می گوید : اگر به خاطر تدین باشد اشکال ندارد ، زیرا ابو عبیده دست عمر خطاب را بوسید ه است . پایان

منابع و مأخذ :

منابع و مأخذی که در این نوشته از آن استفاده به عمل آمده است عبارتند از :
تفسیر روح المعانی ، فتح الباری شرح صحیح البخاری : ابن حجر عسقلانی ، ریاض الصالحین : امام نووی ، مشکاة المصابیح : علامه خطیب تبریزی ، مطالب العالیه بزوائد المسانید الثمانیه : علامه ابن حجر عسقلانی ، الأذکار المنتخبة من سید الأبرار : امام نووی ، التاج الجامع الأصول فی أحادیث الرسول : شیخ منصور علی ناصف ، السیرة النبویة : حافظ ابن کثیر دمشقی ، مغنی المحتاج : شیخ خطیب شربینی ، إعانة الطالبین : علامه سید ابوبکر شهیر به سید بکری ، تحفه المحتاج : علامه ابن حجر هیتمی با حواشی علامه شروانی ، الفتاوی الکبری الفقهیة : ابن حجر هیتمی مکی ، فتاوی امام النووی ، احیاء علوم الدین : حجة الإسلام امام غزالی ، المغنی عن الأسفار : امام زین الدین عراقی ، الوجیز فی أصول الفقه : دکتر وهبة الزحیلی ، أصول فقه شافعی : ابوالوفاء معتمدی کردستانی ، المستصفی من علم الأصول : امام محمد غزالی ، جمع الجوامع امام سبکی بشرح علامه محلی ، تنویر القلوب فی معاملة علام الغیوب : شیخ محمدمین کردی ، الأصول الأربعة فی تردید الوهابیة : خواجه محمد حسن جان صاحب سرهندی مجددی وسایت های اسلامی .

فهرست مطالب :

- مقدمه

- دست بوسیدن در اسلام

- حکم اسلامی در مورد بوسیدن دست پدر و مادر

- دست بوسی علماء و اهل فضل

- حکم دست بوسی در احادیث و روایات اسلامی

- فتاوی دینی :

اول- حافظ ابن حجر عسقلانی

دوم : فتاوی امام غزالی :

سوم: فتاوی امام ابن حجر هیتمی

چهارم : فتاوی خطیب شربینی

پنجم: فتاوی امام نووی

ششم: فتاوی شیخ منصور

هفتم : فتاوی ابن حجر هیتمی

هشتم: فتاوی شیخ ابن جبرین

نهم: فتاوی شیخ محمد امین کردی

داهم : فتاوی خواجه محمد حسن سرهندی

- نظریات امامان چهارگانه

- امام ابو حنيفه (رح)

- امام مالك (رح)

- امام شافعي (رح)

- امام حنبل (رح)

تتبع ونگارش:

الحاج داکتر امين الدين « سعیدی - سعید افغانی »

مدیر مرکز مطالعات ستراتژیکی افغان و مسؤل مرکز فرهنگي دحق لاره - جرمني